

Besim Ömer Akalın (1862- 1940)

Doktor, Rektör, Yazar, Milletvekili Besim Ömer 1862'de İstanbul'da doğmuştur. Babası Ömer Şevki Paşa, annesi ise Yaşar Paşa'nın kızı Afife Hanım'dır. Anne tarafından Yahya Kemal (Beyatlı) ile akrabalığı vardır. Besim Ömer, ilkokulu Priştine'de okumuş, Kosova Mülkiye ve İstanbul Askerî Rüştiyesi'ni bitirdikten sonra 1879'da 17 yaşındayken Kuleli Askerî Tıbbiyesi İdadisinden mezun olmuştur. Bundan sonra ise 1885 yılında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'yi bitirmiştir. Besim Ömer'in hekimlik mesleğini seçmesinde ailesinin hekimlere duyduğu saygının, yenilikçi fikirlere ve pozitif bilimlere açık aile ortamının büyük etkisi olmuştur.

Başarılı bir eğitim hayatından sonra 1885'te Tabib Yüzbaşı rütbesi almıştır. Haydarpaşa Tatbikat hastanesinde Tabib Yüzbaşı olarak görev yaparken, girdiği sınavı kazanmış ve Mekteb-i Tıbbiye'de Ebelik Öğretim Görevlisi olmuştur. Yine 1885 yılında bir süre Askerî hastanelerde Asker Tabib olarak görev yapmıştır.

Modern ebelik, kadın ve çocuk hastalıkları konusunda uzmanlaşmak için 1887'de Paris'e gitmiştir. 1891 yılında yurda dönen Besim Ömer, Modern Ebelik Muallimi olarak vazife almıştır. 1892'de aynı zamanda Haseki Nisa hastanesinde doğum (vilade) koğuşunda görevlendirilmiştir. 1896'da doğum kliniği muallimliğine de atandı. Ebelik eğitimi ve mesleğinin gelişiminde büyük katkıları olan Besim Ömer Bey için "*Ebelerin Ebesi*" ifadesi kullanıldı. Görevlerinde üstün başarı gösteren Besim Ömer Bey, 1899'da Miralay iken, 1900'de artık Mirliva (Tuğgeneral) olmuştur. Bir süre sonra Ferik rütbesi alan Besim Ömer Paşa'ya tıp alanındaki çalışmalarından dolayı Murassa Osmanlı Âli nişanı verilmiştir.

Akalın, uluslararası kongre ve konferanslarda Osmanlı Devleti'ni, Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil etmiştir. Yine bazı toplantılara Hilal-i Ahmer adına katılmıştır. Besim Ömer Paşa'nın doktor sıfatıyla katıldığı uluslararası toplantıların yerleri ve yılları şu şekildedir: Brüksel (1892), Amsterdam (1899), Londra (1907), Washington (1912), Stokholm (1918), Cenevre (1921), Prag (1922), Cenevre (1923), Kopenhag (1936), Bratislava (1937), Paris (1939), İsviçre (1939). Hem Osmanlı hem de Türkiye Cumhuriyeti dönemlerinde tıp alanında ülkeyi temsil kabiliyetine sahip, uluslararası tanınma ve saygınlığı olan kişilerin başında Besim Ömer Paşa'nın geldiği görülmektedir.

Hilal-i Ahmer (Kızılay) tarihinde önemli bir yere sahiptir. Londra'da 1907'de gerçekleşen 8. Uluslararası Salib-i Ahmer (Kızılhaç) kongresinde Osmanlı Devleti temsilcisi olarak Kızılay'ın bugünkü ambleminin benimsenmesini kabul ettirmiştir. 1911'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkez İdare Heyeti'ne seçilmiş, 1912'de cemiyetin ikinci başkanı olmuştur. Paşa'nın da katkılarıyla Kızılay adeta yeniden ayağa kalkmıştır.

1912 yılının, hayatında önemli bir yere sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir. Paşa, 7-17 Mayıs 1912 tarihinde Washington'da gerçekleşecek konferansa Osmanlı Devleti'ni temsilen katılmak üzere hareket etmiş ve Fransa'nın Calais limanına gelmiştir. İngiltere'ye geçerek Southampton limanından kalkacak Titanik gemisiyle ABD'ye gidecekti. Fakat hava muhalefeti nedeniyle İngiltere'ye zamanında geçememiş ve bileti olduğu halde Titanik'in ilk ve son seferine yetişememiştir. Böylece, dünyanın en büyük yolcu gemisinin 15 Nisan 1912'de battığı yolculuğu bileti olduğu halde kaçırmış ve muhtemelen hayatı kurtulmuştur.

Besim Ömer Paşa, siyasete karşı ihtiyatlı ve mesafeli durmuş, meşrutiyet döneminde ittihatçılara sempati duymakla birlikte çok ön plana çıkmamaya çalışmıştır. Nitekim mesleğinde hızlı yükselişi ve unvanlar almasında sivri muhalif olmamasının payı olmuştur. Osmanlı Devleti'nde genel sağlık meseleleriyle ilgilenmek, uygulamaları hayata geçirmek üzere kurulan Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye başkanlığına 1909'da seçilmiş olan Besim Ömer Paşa,

bu görevdeyken frengi, tifüs, kolera, menenjit gibi hastalıklarla mücadele edilmesi ve sağlık alanında kadınların eğitimine önem verilmesi için çok çaba göstermiştir. Paşa'nın gayretleriyle hemşirelik ve hastabakıcılık teşkilatının yapılandırılması ve meslek olarak kurumsallaşmasında önemli mesafe kat edildi. "*Hastabakıcılığa Dair*" adlı eserinde bu mesleğin ülkedeki durumu ve işlevi değerlendirilmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Kadınlar Kolu'nun açılmasını sağlamış, hanımları eğitici konferanslar vermiştir. 1915 yılında yazdığı "*Hastabakıcılık Dersleri*" kitabında savaş zamanında hastabakıcının vazifeleri anlatılmıştır. Paşa'nın ders ve konferanslarına katılan hanımların önemli bir kısmı savaş döneminde askeri hastanelerde görev almıştır.

1917'de *Himaye-i Etfal Cemiyeti*'nin (Çocuk Esirgeme Kurumu) kurulmasında Akalın'ın öncülüğünün büyük katkısı vardır. Bu kuruluşta üye ve başkan olarak yer almıştır. Yine, 1918'de kurulan *Veremle Mücadele Osmanlı Cemiyeti*'nin başkanlığını yapmıştır. Cemiyetin 1 numaralı yayını Paşa'nın 1919'da yazdığı "*Verem Tehlikesi ve Veremle Mücadele*" adlı çalışma olmuştur. Kitapta, veremle mücadelenin halkın bilinçlendirilmesi ve verem hastanelerinin kurulmasıyla başlayacağı ifade edilmiştir.

Paşa'nın üniversite yöneticilikleri süreci de hayatında önemli bir yere sahiptir. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1914 yılında Mekteb-i Tıbbiye Reisliği'ne (Dekan) atanmıştır. Savaş döneminde öğrencilerin cepheye gitmesiyle dersler ciddi şekilde aksamıştır. Yine, Besim Ömer'in gayretleriyle Mart 1916'dan itibaren "*Tıp Fakültesi Mecmuası*" adlı süreli yayın hayata geçmiştir. Savaştan sonra mütareke döneminde Darülfünun Emni (Rektör) olmuştur. İki dönem Rektörlüğe seçilen (1919-1925) Paşa, mütareke döneminde işgal kuvvetlerinin üniversiteyi (darülfünun) işgaline karşı mücadele etmiştir. Ayrıca, Besim Ömer Paşa'nın gayretleri neticesinde 1922 yılında kadın öğrencilerin de Tıp Fakültesine kabulleri gerçekleşti. Paşa, 1933'te Üniversite Reformu esnasında kadro dışı kalmış ve emekli olmuştur.

Besim Ömer Akalın'ın son görevi 1933 ve 1939 yıllarında iki dönem Bilecik Milletvekili seçilmesi olmuştur. 19 Mart 1940'ta Ankara'da geçirdiği bir kalp krizi neticesinde 78 yaşında hayatını kaybetmiştir. Sağlıklı bir hayat sürmekle ilgili araştırma yapmış ve kitaplar yazmış Besim Ömer Paşa, hayatı boyunca kronik astım sorunu yaşamış ve sık sık yurt dışına çıkarak kaplıca tedavisi görmeye çalışmıştır. Kadınların ve çocukların sağlığı ve eğitimi için çaba gösteren sembol bir isim olmakla birlikte evlenmemiş ve çocuğu olmamıştır. Besim Ömer Akalın öldüğünde basın, kaybın ne kadar büyük ve önemli olduğu hususunu özellikle vurgulamış ve Tıp ile Tıp Edebiyatı'nın kaybının tarifsiz olduğu belirtilmiştir. Besim Ömer Akalın basın tarafından, "*hekimlik tarihimizin timsali*", "*kadın hastalıkları ve doğum kürsüsünün kurucusu*", "*millî iftihar*", "*tıp kahramanı*" ifadeleriyle değerlendirilmiştir.

Eserleri: Besim Ömer Akalın, aynı zamanda ciddi bir yazardır. 1897-1906 yılları arasında çıkardığı *Nevsal-i Afiyet* adlı sağlık yıllıkları çok ilgi görmüş ve okunmuştur. Üzüm'ün tedavide kullanımını önemsemiş, annesinin tedavisinde yararlanmış ve bu konuyla ilgili kitap yazmıştır. Öğrencilik yıllarından itibaren sağlık ile ilgili yazmaya özen göstermiş ve çok sayıda eser meydana getirmiştir. Bu çalışmalarda halkın bilinçlendirilmesi hedeflenmiş, özellikle çocuk ve kadın sağlığı konu edilmiştir. Bu kitaplardan bazıları şunlardır: *Su*, Kardeşi Azmi Bey'le Birlikte, Ceride-i Askeriye Matbaası, İstanbul 1300; *Dişlerin Hıfzıssıhhati*, Mihran Matbaası, İstanbul 1301; *Üzüm ve Üzümle Tedavi Mebahis-i Tıbbiye'den*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1304; *Zayıf ve Vakitsiz Doğan Çocuklara Edilecek Takayyüdat*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1306; *Çiçek Hastalığı ve Suçiçeği*, Alem Matbaası, İstanbul 1309; *Çocuk*, Alem Matbaası, İstanbul 1309; *Seririyat-ı Viladiye Dersleri*, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1313; *Emraz-ı Nisa, Serirî ve Cerrahî*, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası, İstanbul 1314; *Doğururken ve Doğurduktan Sonra*, İstanbul 1320; *Kolera Sağlığında İttihazı Lazım Gelen Tedabir ve Etıbbaya Rehber*, Arşak Garoyan Matbaası, İstanbul 1327; *Hastabakıcılık Dersleri*, Hilal

Matbaası, İstanbul 1331; *Nüfus Meselesi ve Küçük Çocuklarda Vefeyat*, Kanaat Matbaası, İstanbul 1339; *Çocuklara Dair Sıhî ve İctimaî Teşkilât ve Tesisât*, Matbaa-i Ahmed İhsan ve Şürekası, İstanbul 1925; *Anne Olacaklara ve Annelere (Çocuk Yetiştirmek, Püerikültür)*, Ahmed İhsan Matbaası, İstanbul 1930; *Fenn-i Vilade, 3 cilt, II. Kitap, Güç Doğum*, Ahmed İhsan Matbaası Ltd, İstanbul 1933; *Türk Çocuğu Yaşamalıdır, (Küçük Çocuklara Bakım ve Sosyal Yardım)*, Ahmed İhsan Matbaası Ltd, İstanbul 1936; *Türk Çocuğunu Nasıl Yaşatmalı (Nüfus Siyasetinde Çocuk: Sağlam Çocuk, Öjenik, Öjenizm, Sağlam Irk)*, Ahmed İhsan Matbaası Ltd, İstanbul 1939. Besim Ömer Akalın'ın yukarıda sadece bir kısmı zikredilen bu eserlerinin dışında birçok eseri, tarihi belirtilmemiş çalışmaları ve Fransızca kitapları da bulunmaktadır.

Bülent BAKAR

KAYNAKÇA

Akşam, 20-22 Mart 1940.

ALTAY, Sadet, "Cumhuriyet'in İlk On Beş Yılında Ebelik Eğitime ve Mesleğin Dönüşümüne Dair Kısa Bir Bakış (1923-1938)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, S 35, Güz 2017.

ATAÇ, Adnan, KARA, Alpertunga, "Dr. Besim Ömer Paşa'nın Yayınladığı "Nevsal-i Afiyet" Adlı Dört Yıllıkta Yer Alan Makaleler", **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları**, S 9, İstanbul 2003.

ATICI, Elif, ERER, Sezer, "Türk Kadınlarının Tıp Eğitime Başlama Süreci ve İstanbul Darülfünunu Tıp Fakültesi'nden Mezun Olan İlk Kadın Hekimler", **Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi**, 35 (2), 2009.

Cumhuriyet, 20-22 Mart 1940.

ES, Hikmet Feridun, "Sarayı Doğurtan Bekar Doktor Besim Ömer Paşa", **Yıllar Boyu Tarih Dergisi**, S 9, Aralık 1978.

HOT, İnci, "Besim Ömer Akalın'ın Hayatı (1862-1940)", **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları**, S 2-3, İstanbul 1996/1997.

ÖDEMİŞ, Sabahattin, **Besim Ömer Paşa (1862-1940)**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

ÜLMAN, Yeşim Işıl, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Sürecinde Bir Aydın Portresi Dr. Besim Ömer Akalın (1861-1940)", **Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları**, S 10-11, İstanbul 2004-2005.

Vakit, 20-22 Mart 1940.

26/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/besim-omer-akalin-1862-1940/?pdf=3753> adresinden erişilmiştir